

6. Сухов О. Далекосхідний велетень: Доповнення про стародавній та новий Китай. Київ, 1928. 117 с.

7. Сухов О. Як викладають економічну географію Південно-Східної Азії в вузах України. Східний світ. 1928. № 2. С. 106–114.

8. Сухов О. Торгівля Хіни з країнами арабської культури за доби середньовіччя (за Масуді, Поло, Ібн-Батутою та інш.). Східний світ. 1930. № 1–2. С. 183–220.

9. Вугман І. Книга та бібліотека в старому та новому Китаї. Київ, 1928. 14 с.

10. Урсу Д. П., Музичко О. Є. Етапи та особливості розвитку сходознавства в Одесі у середині XIX–XX століттях. Східний світ. 2013. № 2–3. С. 92–118.

11. Белякевич И. И. Из истории Китая в период «Троецарствия» и Западно-Цзиньской империи. К вопросу о генезисе китайского феодализма. Научные записки Одесского державного педагогического института. 1940. Т. III. С. 125–156.

УДК 221.7:(140.8+930.85)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-20>

Леощенко Д. І.

ORCID: 0000-0002-2723-4937

кандидат філософських наук,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки

Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради м. Запоріжжя, Україна

ДОМІНУВАННЯ КОЛЕКТИВІЗМУ ЯК СВІТОГЛЯДНОЇ ОСНОВИ ЦИВІЛІЗАЦІЙ СХІДНОГО ТИПУ НА ПРИКЛАДІ ФІЛОСОФІЇ КОНФУЦІАНСТВА

Ключові слова: колективізм, «східний» тип цивілізації, конфуціанство.

Характеризуючи особливості цивілізаційних типів, зазвичай звертають увагу на їх відмінності в області духовної культури. Наприклад, автори монографії «Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір» констатують: «Схід і Захід – це два типи духовності, дві світоглядні матриці, дві системи культурних координат» [3, с. 29]. Не заперечуючи того факту, що протистояння цивіліза-

цій є актуальною проблемою сучасності, дослідники зазвичай акцентують увагу на їх світоглядних відмінностях: «...центральним і найбільш небезпечним аспектом глобальної політики залишається конфлікт між Сходом і Заходом – цивілізаціями з різним світоглядом, менталітетом...» [1, с. 5]. На нашу думку, відмінності цивілізацій східного і західного типів зумовлюються насамперед співвідношенням двох складових світогляду: колективістської та індивідуалістичної. Причому потрібно зважати на те, що ці складові завжди діалектично співіснують у структурі світогляду як на індивідуальному, так і на масовому рівнях, але домінує зазвичай одна з них, тому можемо казати, що в кожному конкретному випадку ми маємо прояв або «колективістського» типу світогляду, або «індивідуалістичного».

Достатньо авторитетний дослідник Г. Тріандіс, зазначаючи в передмові до свого фундаментального дослідження «Індивідуалізм і колективізм», що «там, де Схід зустрічається із Заходом, колективізм зустрічається з індивідуалізмом» [8, XIV], надалі стверджує: «Індивідуалізм... зустрічається в основному в Європі і Північній Америці, хоча в деяких дописьменних суспільствах також спостерігається цей культурний синдром. Колективізм організований навколо центральної позиції колективу і зустрічається в більшості країн «решти» світу. Таким чином, ми зазвичай стикаємося з контрастом між «Заходом» та «іншими» [8, с. 16].

Якщо розглядати прояви індивідуалізму узагальнено, то їх можна характеризувати як самоствердження. На протипагу цьому світогляд колективістського типу проявляється в самозреченні, жертвності і, якщо можна так сказати, у «самозв'язаності». Останнє полягає у свідомому визнанні своєї залежності як частини цілісної системи, якою є світ у багатоманітності зв'язків його складових. В онтологічному аспекті основний зміст світогляду «колективістського» типу можна визначити як усвідомлення індивідом себе не тільки частиною людської спільноти (навіть при всіх своїх індивідуальних особливостях), але й складовою частиною світу як цілісної системи взаємопов'язаних явищ.

Зрозуміло, що самоствердження з одного боку і самозречення, жертвність та усвідомлена зв'язаність – з іншого визначають вкрай різний ступінь усвідомлення власної свободи носіями зазначених типів світогляду, що дуже виразно ілюструється основними положеннями конфуціанства. Це, до речі, підтверджує У. Кім, який, детально досліджуючи конфуціанство, категорично трактує його як різновид колективізму: «Конфуціанський моралізм суворо обмежує індивідуальну свободу вибору навіть в областях, не пов'язаних з мораллю... Конфуціанство являє собою одну з версій колективізму» [7, с. 38–41].

Розглянемо найбільш відомі та найчастіше згадувані принципи конфуціанства: «Конфуціанська людяність (жень), ритуал (лі) і гармонія (хе)», які... відіграють роль базової цінності» [5, с. 11]. Додамо до них ще категорію «сяо» (синівська шанобливість), яка посідає серед інших категорій особливе місце, оскільки є основою «жень» [2, с. 46]. П. Кретов і О. Кретова зазначають, що «людяність (жень) тлумачаться як «любов до людей і гармонія світу» [5, с. 11]. У наведеному вислові звернемо увагу на проголошення любові не до себе, а до інших.

Широковідомий ритуалізм конфуціанства як суворе дотримання визнаних правил-приписів, безумовно, є відображенням притаманного йому традиціоналізму, який іноді можна тлумачити з дещо негативним забарвленням: «...Конфуцій цілковито покладався на давню традицію, філософська спрямованість його роздумів не мала характеру дослідницького інтересу та теоретичного осмислення. Мислення Конфуція догматичне, до того ж він відстоює навіть не стільки свої власні, вироблені шляхом тривалих самостійних роздумів переконання, а радше постає як апологет давньої традиції...» [6, с. 33]. Але якби не оцінювалась ця характерна риса конфуціанства, пояснюється вона також із позицій колективістського самозречення: це нищий індивідуаліст робить, що йому заманеться, а шляхетна людина всупереч своїм егоїстичним прагненням робить не те, чого бажається, а те, що вимагається, що є необхідним для забезпечення гармонії. Тому абсолютно не марним є зауваження вже згадуваних авторів: «...у розділі канонічної конфуціанської книги «Лі цзи», «Жу сін» (Поведінка конфуціанця) прямо зазначено, що гармонія стає цінністю через здійснення ритуалу...» [5, с. 11].

На самозреченні ґрунтується і жертвність синівської шанобливості «сяо». Конфуціанство, як відомо, виникло під час глибоких соціальних і політичних потрясінь в Китаї, коли в умовах соціальної нестабільності спостерігається певна моральна деградація людини. Це вимагало докорінних змін в ідеологічних засадах устрою сім'ї і суспільства загалом. Тому не дивно, що конфуціанство приділяє увагу проблемі людини і принципам суспільної організації.

Розвиваючи ідею соціальної гармонії, вчитель Кун висунув ідеал синівської шанобливості, що лежала в основі звеличеного ним культу предків. Отже, вимога суворої покори старшим як важлива складова частина культу предків знову ілюструє самозречення на користь інших. І цими іншими є не тільки власні батьки, бо ідея шанобливості до старшого екстраполюється на всю систему суспільних відносин, коли пошана і повага визначаються не тільки віком, а й суспільним становищем. Загальновідомо, що на основі ідеї шанування батьків стає конфуціанство розробляє модель суспільства і держави в цілому:

«Нечасто буває, щоб чоловік, повний синівської шаноби й послуху старшим, любив би досаждати правителю. І не було зовсім, щоби той, хто не любить досаждати правителю, мав би схильність до заколоту... синівська шаноба і послух старшим – хіба не в них коріниться людяність?» [4, с. 3–4].

Зважаючи на все зазначене, можна з певним ступенем впевненості констатувати, що світоглядною основою суспільств традиційного (східного) типу є домінування колективістської складової, що не може не позначатись на особливостях, які проявляються в різних сферах життя зазначених суспільств. Зокрема, певна колективістська орієнтація притаманна традиційній китайській філософії. У конфуціанстві колективізм проявляється у вигляді усвідомлення індивідом себе частиною насамперед соціальної групи, результатом чого є визнання пріоритету суспільного блага над особистим і добровільне підпорядкування своїх інтересів інтересам людської спільноти.

Література:

1. Герчанівська П. Е. Дихотомія Схід – Захід: історико-культурологічний аспект. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 1. С. 3–8.
2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підручник. Харків : Право, 2013. 432 с.
3. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір : монографія / за редакцією О.В. Зернецької. Київ : ДУ «Інститут всесвітньої Історії НАН України», 2019. 317 с.
4. Конфуцій. Вислови. Харків : Фоліо, 2018. 222 с.
5. Кретов П. В., Кретова О.І. Постнеоконфуціанство і глобалізм: кореляція філософії та ідеології у сучасному Китаї. Китаєзнавчі дослідження. 2021. № 2. С. 7–18.
6. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с. Доступно за адресою: <https://topuch.com/download/540783.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
7. Kim Uichol. Individualism and Collectivism: A Psychological, Cultural and Ecological Analysis. NIAS (Nordic Institute of Asian Studies) Reports, 1995. № 21. 75 p.
8. Triandis Harry. Individualism and Collectivism. New York, London: Taylor & Francis Group, 1995. 258 p.